

The Gleaner

Vol 6 (1968)

Σημείωμα για τον Μελέτιο Πηγά

Ελισάβετ Α. Ζαχαριάδου

doi: [10.12681/er.9442](https://doi.org/10.12681/er.9442)

Copyright © 2016, Ελισάβετ Α. Ζαχαριάδου

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Ζαχαριάδου Ε. Α. (2016). Σημείωμα για τον Μελέτιο Πηγά. *The Gleaner*, 6, 19–26. <https://doi.org/10.12681/er.9442>

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΜΕΛΕΤΙΟ ΠΗΓΑ

Τὸ 1588, πέντε χρόνια μετὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἀγγλο-οθωμανικῶν διπλωματικῶν σχέσεων, ἀνέλαβε καθήκοντα ὡς πρεσβευτῆς τῆς βασίλισσας Ἐλισάβετ στὴν Ὑψηλὴ Πύλη ὁ Edward Barton, νέος τότε εἴκοσι πέντε ἐτῶν.¹ Ἡ σταδιοδρομία του τελείωσε μετὰ τὸν πρόωρον θάνατό του στὴν Πόλη, τὸ 1597. Ἡ δραστηριότητά του στὴν Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία εἶναι γνωστὴ ἀπὸ διάφορες πηγές. Ἀνάμεσα σ' αὐτὲς περιλαμβάνεται καὶ ἓνας χειρόγραφος τόμος ποὺ βρίσκεται στὸ Βρετανικὸ Μουσεῖο (Lansdowne 241), στὸν ὁποῖον ὁ John Sanderson, ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἑγγλοῦ πρεσβευτῆ, καταχώριζε διάφορα ἔγγραφα. Τὰ περισσότερα εἶναι ἐπιστολὲς μετὰ παραλήπτη ἢ ἀποστολέα τὸν Barton ἢ τὸν ἴδιον τὸν Sanderson. Παρεμβάλλονται ὅμως καὶ ἄλλα κείμενα ποὺ παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία : ὑπάρχουν καταχωρισμένα ἀποσπάσματα ἀπὸ θεολογικὰ συγγράμματα, ποὺ θὰ παρουσίαζαν ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν Sanderson, σημειώσεις γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Ρώμης, τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Γαλλίας, ἀνέκδοτα, συνταγὲς μελάνης καὶ φαρμάκων καὶ ἄλλα πολλά.²

Ὁ τόμος περιλαμβάνει καὶ μία ἐπιστολὴ τοῦ Μελετίου Πηγαῖ πρὸς τὸν Edward Barton (φ. 210). Εἶναι γραμμένη ἰταλικά —τὴ γλώσσα ποὺ χρησιμοποίησε ὁ Πηγαῖ συχνὰ στὴν ἀλληλογραφία του μετὰ τοὺς ξένους. Στὸ χειρόγραφο περιλαμβάνεται καὶ μιὰ μετάφραση τῆς στὰ ἀγγλικά (φ. 408). Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ, ἔχει περάσει, ὅσο ξέρω, ἀπαρατήρητη μολονότι ὁ Rev. Samuel Purchas περιέλαβε στὸ ὀγκῶδες ἔργο του «His Pilgrimes» (1625) τὴν ἀγγλικὴ τῆς μετάφραση (τ. 2, σ. 1639).³ Παραθέτω τὸ κείμενό της, τὸ πρωτότυπο μετὰ βάση τὸ

1. Γιὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἀγγλο-οθωμανικῶν διπλωματικῶν σχέσεων βλ. P. Wittek, *The Turkish Documents in Hakluyt's «Voyages»*, Bulletin of the Institute of Historical Research, τ. 19, ἀριθ. 57 (1942) σσ. 121-139. Γιὰ τὸν Edward Barton ἐτοιμάζεται μιὰ βιογραφικὴ μελέτη ἀπὸ τὴν Susan Skilliter, ὑφηγήτρια στὸ τμήμα Τουρκικῶν

σπουδῶν, στὸ Cambridge.

2. William Foster, *The Travels of John Sanderson in the Levant 1584-1602*. Hakluyt Society, Second Series LXVII. London 1931, σελ. IX-X.

3. Πρβλ. William Foster, ἑ.ἀ., σελ. 126 καὶ 280.

χειρόγραφο, χωρίς να κάνω καμμιά ὀρθογραφικὴ ἀλλαγὴ. Ἀποκατάστη-
σα μόνο τὴν στίξιν γιὰ νὰ ἀνταποκρίνεται καλύτερα στὸ νόημα :

*Meletius misericordia Dei Papa ac Patriarcha Alex(andrie)
Dilecte fili Illustrissime orator Serenissima Anglie Regina salu-
tem etc. I giorni nostri sono tanto perversi per le nostre iniquità
che si nostro Signore non si provedi non è di spera bene alcuno.
L' arcivesco d' Efeso si a messo in animo di tuorsi anco l' arci-
vescovado di Smirne al' arcivesco che lo tiene; esso è absente. A
me parse che non sia giusto, ne è giusto et è anco per i concilii
universali proibito che uno si consecri in due sedie, sia anco
degno, non già come costui. La cosa è anco da considerarsi in
presentia dell' altro e attore e reo; parse a questi Monsignori di
far il contrario. Venero da mi che sottoscrivessi, cosa che non si
giudico, cosa che anco non si può giudicare; negai una, due et
più volte. Questa hora è venuto un gallant' huomo col medesimo
scritto e dice che il Signore Mamet aga, vicino di V.S. Illustris-
sima per un suo cavazi¹ manda a comandar che anco io lo sotto-
scriva. Mi sono astenuto di vegnir questa sera per haver anco il
parere di V.S. Illustrissima perche io son deliberato di andarme-
ne via che star a haver con persone che anno perso la conscien-
tia. V.S. Illustrissima riscriva et si sente i disgusti della misera
età nostra dolgasi ancor Ella che sciamo nati in tal età peiora a
secola ferri temporal².*

N.S. la felicitè et salvi il 26 di Magio 1593

Dalla cella del Patriarcha d' Alessandria.

Ἡ σημασία τῆς ἐπιστολῆς εἶναι, νομίζω, ἀπλή: ἔχει συνταχθεῖ
ἐξ αἰτίας τῆς διαφωνίας, πού προέκυψε ἀνάμεσα στοὺς ἱεράρχες, ἐπειδὴ
ὁ μητροπολίτης τῆς Ἐφέσου θέλησε νὰ ἀναλάβει καὶ τὴν μητρόπολη
Σμύρνης. Ὁ χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖο ἔχει γραφεῖ ἡ ἐπιστολὴ φανερώνει
ὅτι τὸ ἐπεισόδιο ἔγινε κατὰ τὸ διάστημα τῆς Συνόδου, πού εἶχε συνέλθει
στὴν Πόλη ὑπὸ τὸν Πατριάρχη Ἱερεμία Β' μὲ κύριο σκοπὸ νὰ ἀποφα-
σιστεῖ ἡ ἴδρυση τοῦ Ρωσικοῦ Πατριαρχείου. Ὅπως εἶναι γνωστό,
ὁ Μελέτιος, πού ἦταν τότε Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, ἔλαβε μέρος
ἐνεργὸς στὴ Σύνοδο αὐτή.³

1. Kavas=κλητήρας.

2. Ἐπειδὴ ἡ φράση αὐτὴ δὲν εἶναι
ἀρκετὰ σαφὴς παραθέτω καὶ τὴν ἀγγλι-
κὴ τῆς μετάφραση: bewaile you allso

that we have been boarne in such an
adg (=age) worse than the world
of iron.

3. Βλ. Δοσιθέου Πατριάρχου Ἱερο-

Φαίνεται πὼς ὁ μητροπολίτης Ἐφέσου Σωφρόνιος¹ θέλησε νὰ ἐπωφεληθεῖ ἀπὸ τὴν ἀπουσία τοῦ μητροπολίτη Σμύρνης Φιλήμονος² καὶ νὰ διεκδικήσει τὴν ἔδρα του. Στὴν ἀπαίτησή του βρῆκε σύμφωνους καὶ ἄλλους ἱεράρχες ἀλλὰ δὲν ξέρουμε ποιά θέση πῆρε ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Ἄς προσθεθεῖ πὼς ἡ μητρόπολη τῆς Ἐφέσου ἦταν τὰ χρόνια ἐκεῖνα σὲ πολὺ κακὴ κατάσταση.³ Ὁ Μελέτιος ὅμως, πού σεβόταν ἀπόλυτα τοὺς κανόνες τῆς Ἐκκλησίας, ἀντιτάχθηκε σ' αὐτὴ τὴν καινοτομία καὶ ἀρνήθηκε νὰ ὑπογράψει τὴ σχετικὴ πράξη. Οἱ ἱεράρχες πού ὑποστήριζαν τὸν Ἐφέσου, ἀφοῦ τὸν ἐπίεσαν, προσπάθησαν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ὑποστήριξη τῶν Ὀθωμανῶν γιὰ νὰ πετύχουν τὸν σκοπὸ τους. Φαίνεται πὼς ὁ Μεχμέτ ἀγάς, ὁ ὁποῖος προσπάθησε τελευταῖος νὰ ἀναγκάσει τὸν Μελέτιο νὰ συγκατατεθεῖ, ἦταν γνωστὸς τοῦ Barton. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Μελέτιος στὴν ἐπιστολὴ του ἀφήνει νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι ζητᾷ τὴν συμπάρσταση τοῦ Βρεταννοῦ πρεσβευτῆ. Χωρὶς νὰ εἶναι γνωστὸ ἂν ὁ Barton πρόσφερε τὴν βοήθειά του ἢ ὄχι, μπορούμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι τελικὰ ἐπεβλήθηκε ἡ ἀποψη τοῦ Μελετίου. Γιατὶ στὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου δὲν ἀναφέρεται ἀπόφαση σχετικὴ μὲ τὶς μητροπόλεις Σμύρνης καὶ Ἐφέσου.

Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ θὰ ἀξιζοῦ νὰ συνοψισθοῦν μερικὰ στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὸν Μελέτιο Πηγά καὶ τὸν Edward Barton. Ἡ φιλία τους εἶναι γνωστὴ καὶ μάλιστα ἀπὸ πληροφορίες ἀγγλικῶν πηγῶν. Ὁ Sanderson εἶχε παρακολουθήσει τὶς ἐγκάρδιες ἐπαφές τους. Εἶχε ἀκούσει τὸν Μελέτιο νὰ συζητεῖ μὲ τὸν Barton καὶ ἀκόμα νὰ προσεῦχεται μαζί του. Εἶχε παρακαθῆσει σὲ γεύματα πού παρέθετε συχνὰ ὁ πρεσβευτῆς γιὰ νὰ τιμῆσει τὸν Ἑλληνα ἱεράρχη. Ὁ Μελέτιος δὲν ἔτρωγε ποτὲ κρέας καὶ γι' αὐτὸ ὁ Barton φρόντιζε νὰ ὑπάρχει πάντα στὸ τραπέζι ἐξαιρετικὸ ψάρι καθὼς καὶ δυνατὸ κρασί. Ἐνας νεαρὸς παπᾶς δοκίμαζε ἐπίσημα πρῶτος τὸ κρασί καὶ ἔξι καλόγεροι παρέστεκαν καὶ προσεῦχονταν ψιθυριστὰ κάθε φορὰ πού ὁ Πατριάρχης ἔπινε. Λίγες

σολύμων, *Τόμος ἀγάπης κατὰ Λατίνων*, Ἐν Γασιῶ τῆς Μολδοβλαχίας 1698, σελ. 541-547 καὶ πρβλ. Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, *Δύο ἱστορικὰ ἔγγραφα*, Μαυρογορδάτειος Βιβλιοθήκη τ. 2 (1884), σσ. 71-75.

1. Τὸ ὄνομα τοῦ μητροπολίτη δὲν ἀναφέρεται στὴν ἐπιστολὴ τοῦ Πηγά. Ὁ μητροπολίτης Ἐφέσου ὅμως πού ὑπογράφει τὰ Πρακτικὰ τῆς Συνόδου

τοῦ 1593 λεγόταν Σωφρόνιος. Βλ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, προηγούμενη ὑποσημείωση.

2. Τὸ ὄνομά του, πού ἐπίσης δὲν ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Πηγά, γίνεται γνωστὸ ἀπὸ ἕνα ἀνέκδοτο ἔγγραφο τῆς Μονῆς Παντοκράτορος (Ἄθως) τοῦ ἔτους 1593, πού ὑπογράφει καὶ ὁ Σμύρνης Φιλήμων.

3. Ποιά ἦταν ἡ κατάσταση τῆς Ἐφέ-

μέρες πριν πεθάνει ο Barton, όταν ήταν πιά βαριά άρρωστος, έκλαψε άγκυλιασμένος με τὸ Πηγᾶ πὸ ἐκλαιγε κι αὐτός.¹

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς εἰδήσεις αὐτές, πὸν παρουσιάζουν καὶ κάποια γραφικότητα, ὁ Sanderson παρέχει καὶ πληροφορίες γιὰ τὴν ὑποστήριξη πὸν πρόσφερε ὁ Barton στὸν Μελέτιο Πηγᾶ. Ἀπὸ τὶς σημειώσεις του μαθαίνουμε πὸς ὁ Μελέτιος ἔγινε τὸ 1597 «πατριάρχης» Κωνσταντινουπόλεως χάρη στὸν Barton, πὸν καὶ μέσα καὶ χρήματα διέθεσε γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτό. Τὴν πληροφορία μάλιστα αὐτὴ ἐπαναλαμβάνει σ' ἓνα γράμμα του πρὸς τὸν Ἄγγλο ἔμπορο Richard Straper, τὸ ὁποῖο ἔχει γραφεῖ στὸ Πέρα στὶς 17 Ἀπριλίου 1597, δηλαδὴ λίγο ἀφοῦ ἀνέλαβε ὁ Μελέτιος Πηγᾶς καθήκοντα ὡς ἐπιτηρητὴς τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου. Σ' αὐτὸ τὸ γράμμα διευκρινίζεται πὸς τὰ «μέσα» τοῦ Barton ἦταν ἡ προσωπικὴ του μεσολάβηση πρὸς τὸν Σουλτάνο ὑπὲρ τοῦ Μελετίου.² Τὴν ὑποστήριξη τοῦ Barton πρὸς τὸν Μελέτιο μαθαίνουμε καὶ ἀπὸ ἓνα ἄλλο Ἄγγλο, πὸν εἶχε ἐπισκεφθεῖ τὴν Κωνσταντινούπολη τὰ ἴδια περίπου χρόνια, τὸν Biddulph.³

Ὅα προβάλλει ἴσως τὸ ἐρώτημα γιὰτὶ ὑποστήριζε ὁ Barton τὸν Μελέτιο. Ἐνας κύριος λόγος φαίνεται νὰ εἶναι πὸς τὸν θαύμαζε ἐξαιρετικὰ καὶ τὸν σεβόταν, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ Εὐρωπαῖοι τῆς ἐποχῆς, πὸν γνώρισαν τὸν Μελέτιο. Τὰ συναισθήματα ἄλλωστε τοῦ Barton τὰ συμερίζονταν καὶ ὅλοι οἱ Ἄγγλοι τοῦ κύκλου του, πὸν εἶχαν ἔλθει σὲ ἐπαφὴ με τὸν ἱεράρχη καὶ τοὺς δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ θαυμάσουν τὴν παιδεία καὶ τὸ ἦθος του.⁴

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τοὺς προσωπικοὺς λόγους, γιὰ τοὺς ὁποίους ὑποστήριζε ὁ Barton τὸν Μελέτιο, ἴσως νὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι γενικότεροι, πὸν νὰ ἐξηγοῦν τὴν ἐπαφὴ τῶν δύο ἀνδρῶν. Ἀπὸ μερικὰ χρόνια ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, πὸν αἰσθανόταν ἀδύνατη ἀπέναντι στὸν ἰσχυρότατο Καθολικισμό, εἶχε προσπαθήσει νὰ στηριχθεῖ στὶς σχετικὰ νεοσύστατες Ἐκκλησίες, πὸν δημιουργήθηκαν με τὴν Μεταρρύθμιση.

σου πριν ἀπὸ μερικὰ χρόνια, εἶναι γνωστὸ ἀπὸ μιὰ σημείωση τοῦ Θεοδοσίου Ζυγομαλά : «Ὁ Ἐφέσου... ἐν Ἐφέσῳ οὐ κἀθηται νῦν, ὅτι ἠρήμωται, παροικεῖ ἐν μιᾷ τῶν ἐπισκοπῶν αὐτοῦ νῦν Θύρα λεγομένη...» E. Legrand, *Notice biographique sur Jean et Théodose Zygomalas*, Recueil de Textes et de Traductions. VIII Congrès International des Orientalis-

tes τ. 2 (Παρίσι 1889), σ. 197.

1. William Foster, ἔ.ἀ., σελ. 126-127.

2. William Foster, ἔ.ἀ., σελ. 126 καὶ 168.

3. William Biddulph, *The Travels of Foure Englishmen and a Preacher*. London 1612, σ. 34 (ὑπάρχει καὶ πρώτη ἔκδοση τοῦ 1609).

4. Ὁ Sanderson γράφει πὸς ἦταν

Ἡ διείσδυση τῶν Ἰησουϊτῶν στὴν Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία¹ ὑποχρέωσε τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς Ὀρθοδοξίας νὰ συσφίξουν ἀκόμα περισσότερο τὶς σχέσεις τους μὲ τοὺς Διαμαρτυρόμενους. Καὶ φυσικὰ ὁ Barton, ποὺ ἐκπροσωποῦσε τὴν ἀρχηγὸ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, τὴν βασίλισσα Ἑλισάβετ, θὰ ἀποτελοῦσε γιὰ τὸν Πηγά σύμμαχο πολύτιμο. Ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ πὼς ἔτσι ἀντιμετώπιζε τὸν Βρεταννὸ πρεσβευτὴ σὲ μιὰ ἐπιστολὴ του γραμμμένη τὸ 1598 πρὸς τὸν «αὐθέντην» τῆς Μολδοβλαχίας Ἱερεμία, τὸν ὁποῖον συμβούλευε : «Τὸν λαμπρότατον ἐλτζῆν τῆς Ἐγγιλτέρας θεράπευσον σπουδαίως· μεγάλα γὰρ δύνανται καὶ ὁ καιρὸς ἔστιν ἄστατος».²

Ὁ Sanderson καὶ ὁ Biddulph συνεχίζοντας φτάνουν καὶ ὡς τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Πηγά ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ γράφουν ὅτι αὐτὴ δὲν θὰ εἶχε πραγματοποιηθεῖ, ἂν δὲν εἶχε στὸ μεταξὺ πεθάνει ὁ Barton. Ὁ πρῶτος θεωρεῖ ὅτι ὁ Πηγάς ἀναγκάστηκε νὰ ἐγκαταλείψει

ὁ καλύτερος Ἕλληνας ποὺ εἶχε δεῖ. Πὼς ἦταν ἓνας πραγματικὸς Χριστιανὸς «μολονότι οἱ καιροὶ δὲν ἐπέτρεπαν νὰ τὸ ὁμολογεῖ παρὰ μόνον ἰδιαιτέρως σὲ ἄτομα μορφωμένα καὶ μὲ κατανόηση». Στὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν ἔμπορο Straper, ποὺ ἔχω ἤδη ἀναφέρει, ἀναγγέλλει μὲ πολλὴ χαρὰ ὅτι διορίστηκε «πατριάρχης» στὸν Οἰκουμενικὸ θρόνο ὁ Μελέτιος προσθέτοντας πολλὰ ἐπαινετικὰ γιὰ τὴν παιδεία καὶ τὸ ἦθος του (William Foster, ἔ.ἀ., σσ. 127 καὶ 168). Μὲ σεβασμὸ καὶ θαυμασμὸ μιλά γιὰ τὸν Μελέτιο καὶ ὁ Biddulph (ἔ.ἀ., σελ. 34) καὶ ἓνας τρίτος Ἀγγλος, ὁ Fynes Moryson, ἀναφέρει τὴν λογιόσυνη τοῦ Μελετίου ὡς φωτεινὴ ἐξαίρεση μέσα στὸν πνευματικὰ ἄγονο γιὰ τὸν Ἑλληνισμὸ 16ο αἰῶνα. *An Itinerary written by Fynes Moryson gent....* London 1617, σ. 232.

1. G. Hofmann, *Apostolato dei Gesuiti nell'Oriente Greco (1583-1773)*. *Orientalia Christiana Periodica* τ. 1 (1935), σσ. 139-163.

2. Ἀ. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς, (Hurmuzaki), *Documente privitoare la Istoria Romanilor* τ. 13 (Βουκου-

ρέστι 1909), σ. 305. Γι' αὐτὴ τὴν ἄποψη τῶν σχέσεων Πηγά - Barton βλ. καὶ I. I. Podea, *A Contribution to the Study of Queen Elizabeth's Eastern Policy (1590-1593)*. *Mélanges d'Histoire Générale*. Université de Cluj τ. 2 (Βουκουρέστι 1930), σελ. 430. Πρβλ. καὶ O. Halecki, *From Florence to Brest. Sacrum Poloniae Millenium*. Ρώμη 1958, σελ. 408 κέξ. Οἱ πηγές ποὺ ἀναφέρω ἀφήνουν νὰ ἐννοηθεῖ κάποια εὐρύτερη ἐπαφὴ τῶν Ἀγγλων μὲ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Ὁ Sanderson ἀναφέρει κάποιο χρηματικὸ ποσὸ ποὺ δάνεισε στὸν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, τὸν προκατόχο τοῦ Πηγά, κάποιος ἄλλος Ἀγγλος, ὁ Robert Gould (Foster ἔ.ἀ., σ. 168). Ὁ Biddulph ἀναφέρει ὅτι ὁ διάδοχος τοῦ Barton, ὁ Henry Lello, ἀναμίχθηκε ἀκόμα περισσότερο στὶς ὑποθέσεις τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας καὶ ὅτι φρόντισε νὰ τοποθετηθοῦν διάφοροι ἀρχιεπίσκοποι» σὲ ὀρισμένες πόλεις, ὅπως π.χ. ἡ Θεσσαλονίκη (Biddulph, ἔ. ἀ., σ. 35). Οἱ σχέσεις αὐτὲς ἀργότερα ἐξελιχθῆκαν περισσότερο, βλ. M. Μανούσακα, *Ἡ ἀνέκδο-*

τὴν θέση τοῦ ἐξ αἰτίας πιέσεων ἐκ μέρους τῶν Τούρκων.¹ Ὁ δεύτερος πιστεύει ὅτι γιὰ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Πηγά εὐθύνονται καὶ οἱ Ἕλλη- νες, ποὺ εἶχαν ἀρχίσει νὰ ἀντιδροῦν στὶς ἀνακαινιστικὲς τοῦ προσπάθειες: ὁ Μελέτιος «προσπάθησε νὰ ἀναμορφώσῃ τοὺς Ἕλληνες σχετικὰ μὲ πολλὰς δευδιδαιμονικὰς τοὺς συνήθειες. Γιὰ τοῦτο ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατο τοῦ κυρίου Barton εἶπαν ὅτι ὁ Πατριάρχης τοὺς ἦταν Ἕλληνας καὶ ὄχι Ἕλληνας καὶ γι' αὐτὸ τὸν ἔπαψαν...».²

Στὸ σημεῖο τοῦτο συμφωνεῖ μὲ τὸν Biddulph καὶ ἓνας ἐγκυρος κοντινὸς παρατηρητὴς τῶν γεγονότων, ὁ Βενετὸς βαίλος τῆς Πόλης. Καὶ αὐτὸς ἀποδίδει εὐθύνες γιὰ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Μελετίου ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸ θρόνο στοὺς Ἕλληνες. Μόνο ποὺ ἀναζητεῖ λίγο δια- φορετικὰ ἐλατῆρια. Στὶς 20 Ἀπριλίου τοῦ 1598 ἔγραφε: «Ἐγένετο ἀπροόπτως νέα ἐκλογὴ Πατριάρχου ὑποκινηθεῖσα παρὰ τινῶν προκρί- των Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Μελετίου, διότι οὗτος ἤρνήθη νὰ ἀποδεχθῇ τὴν ἀναξίαν τούτων αἰτησιν, ὅπως διορίσῃ ὡς μητροπολίτας πρόσωπα ἀνίκανα, ὡς συνήθιζον νὰ κά- μουν οἱ προκάτοχοί του καὶ ἐκ τῶν διορισμῶν τούτων οἱ πρόκριτοι ἐκαρ- ποῦντο ὠφέλη».³

Μία πρόχειρη ἀναδρομὴ στὰ γραπτὰ τοῦ Μελετίου Πηγά δείχνει πῶς αὐτὸς ἀγανάκτησε πολλὰς φορὲς καὶ ἀποδοκίμασε «τὰ τῆς Ἐκκλη- σίας τῆς ἡδὴ χαλεπῶς ἄγαν διακειμένης καὶ πανταχόθεν ἐπιρρεπούσης ἐς τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρω μεταβολήν».⁴ Ἡ ἀναδρομὴ αὐτὴ εἶναι ἀπαραίτητη καὶ γιὰ τὴν καλῶτερη κατανόηση τῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Barton καὶ γιὰ νὰ ἐπιβεβαιωθοῦν οἱ πληροφορίες τοῦ Biddulph καὶ τοῦ Βενετοῦ βαίλου. Ὁ Μελέτιος, ποὺ ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς σπάνιες, φωτεινὲς προσω-

τος μουσικὴ ἀλληλογραφία τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως πρὸς τὸν Ἕλληνα πρεσβε- τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Sir Thomas Rowe (1625-1628), Πειραγμένα τοῦ Θ' Διεθνoῦς Βυζαντινολογικοῦ Συνε- δρίου Θεσσαλονίκης, τ. Β' (1955), σσ. 533-543. Ἐπίσης E. D. Tappe, *The Greek College at Oxford, 1699-1705*. Oxoniensia, τ. 19 (1954), σσ. 92-111. Τοῦ ἴδιου, *Documents concerning Rumanian history (1427 - 1601) collected from British Archives*. The Hague: Mouton's Co. 1964, ὅπου ἔγγραφα τοῦ 1597 γιὰ τὶς σχέσεις Barton καὶ Μελετίου.

1. William Foster, ἔ.δ., σελ. 126.

2. Biddulph, ἔ.δ., σελ. 35.

3. Ἡ μετάφραση ὀφείλεται στὸν Κ. Δ. Μέρτζιο, *Πατριαρχικά*, Πραγ- ματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. 15, ἀριθ. 4 (Ἀθῆναι 1951), σελ. 25. Τὸ ἰταλικὸ κείμενο, ὅσο ξέρω, δὲν ἔχει ἐκδοθεῖ. Γιὰ τὶς χρονολογίες βλ. Ἀρχιμ. Ἰωακείμ Φοροπούλου, *Ἀκριβὴς καθο- ρισμὸς τοῦ χρόνου τῆς ἐν τῷ Οἰκουμ- ενικῷ Θρόνῳ τοποτηρηθείας τοῦ Πατριαρ- χου Ἀλεξανδρείας Μελετίου τοῦ Πηγά Ἐκκλησιαστικῆ Ἀλήθειας*, τ. 16, ἀριθ. 2 (1896), σσ. 14-15.

4. E. Legrand, *Lettres de Mélé-*

πικρότητες μέσα στὸν σκοτεινὸ γιὰ τὴν Ὁρθοδοξία δέκατο ἕκτο αἰῶνα, ἦταν φυσικὸ νὰ ἔλθει ἐπανειλημμένα σὲ σύγκρουση μὲ τοὺς ἱερωμένους συναδέλφους του, τοὺς ὁποίους ἔκρινε πολὺ αὐστηρά : «Καὶ μάρτυς ὁ Θεὸς» ἔγραφε τὸ 1582 στὸν Πατριάρχη Ἱερεμία Β΄ «ὅτι τὰ πλεῖστα καὶ χαλεπώτατα ἢ Ἐκκλησία καὶ πάσχει καὶ πέπονθεν ἀεὶ ὑπὸ τῶν ἑθελόντων ἐν στολαῖς πραγμάτων κεναῖς περιπατεῖν, σεμνουμένων φιλοῖς τισιν ὀνόμασι καὶ κατακαλυπτόντων αἴσχη αἴσχιστα τοῖς δυστήνοις ῥάκεσι». ¹ Δύο χρόνια ἀργότερα ἔγραφε στὸν παπᾶ τῆς Χρυσοπηγῆς πὼς ἔβλεπε τὴν Ἐκκλησία «πολλῶν μὲν βριθουσάν... ποιμένων, οὐ μὴν καὶ ποιμένων οἶων λέγεσθαι καλῶν. Φόρτος γέγονε τὸ μανδύον κενός, οὐ μεριμνῶν καὶ φροντίδων τῆς Ἐκκλησίας ἀνάληψις». ²

Τὸ πικρὸ ὕφος τῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Barton δείχνει πὼς στὰ χρόνια, ποὺ μεσολάβησαν καὶ στὸ διάστημα τῆς Συνόδου τοῦ 1593 ὁ Μελέτιος ἀπογοητεύθηκε ἀκόμα περισσότερο ἀπὸ τοὺς κληρικούς συναδέλφους του. Δὲν ἔπαυε ὁμως καὶ νὰ ἐλπίζει. Ἔτσι τρία χρόνια ἀργότερα τὸ 1596 ἔγραφε στὸν Πατριάρχη Κων/πόλεως Γαβριὴλ ποὺ μόλις εἶχεν ἐκλεγεῖ «Παρακαλοῦμεν δέ σου τὴν θεοφιλῆ ψυχὴν, τὴν ἀκριβῶς γινώσκουσαν τὰς πρότερον ἐκτροπὰς τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει κεκρατηκυίας... ταύτας κατὰ δύναμιν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἐκριζῶσαι.... Ἐγκέντρισον τῇ Ἐκκλησίᾳ πεπαιδευμένας ψυχὰς, τῶν θείων στοιχοῦσας φόβῳ καὶ πνεύματι τοιούτους ἐπίστησον τῆς Ἐκκλησίας τοῖς οἰαξιν, οἷους ἀν νομίσειας ἱκανοὺς ἐσομένους καὶ ἑτέρους διδάξαι, καθὼς προστάττουσιν αἱ θεῖαι γραφαί». ³ Φαίνεται πὼς τὸ 1597, ὅταν ὀρίστηκε ἐπιτηρητῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου, προσπάθησε νὰ διορθώσῃ «κατὰ δύναμιν» τὰ τῆς Ἐκκλησίας. Μετὰ ἓνα χρόνο ὁμως ἐπικράτησαν οἱ ἀντίπαλοί του, τὸν ἐκτοπίσανε καὶ ὀρίστηκε νέος πατριάρχης. Ἄν πιστέψουμε στὰ ὅσα γράφει ὁ Βενετὸς βαίλος, ἢ ἐκτόπισή του ἔγινε ἀρκετὰ βεβιασμένα : ὁ Μελέτιος ἔλαβε διαταγὴ νὰ φύγει ἀμέσως ἀπὸ τὴν Πόλη. Ἡ πικρία του ἦταν τόση ὥστε νὰ σκέφτεται νὰ μὴ γυρίσει πιά στὴν Ἀλεξάνδρεια ἀλλὰ νὰ φύγει γιὰ τὴν Ἰταλία, ὅπου οἱ Βενετοὶ ἦταν πρόθυμοι νὰ τὸν δεχτοῦν. ⁴ Τελικὰ ὁμως δὲν πραγματοποιίησε τίς σκέψεις του αὐτὲς καὶ ἐπέστρεψε στὴν Αἴγυπτο. Τὴν δοκιμασία ἄλλωστε αὐτὴ τὴν πέρασε στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, ὅταν ἦταν πιά ἔτοιμος ἀπὸ καιρὸ γιὰ κάθε εἶδους ἀπογοητεύσεις. Μὴ ξε-

tius Pigas, Bibliothèque Grecque Vulgaire, τ. 9 (1902), σ. 64.

1. Legrand, ἔ.ἀ., σσ. 76-77.

2. Legrand, ἔ.ἀ., σ. 109.

3. Γ. Σοφοκλέους, *Βιβλιογραφία*. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλήν. Φιλολ. Σύλλογος, τ. 1 (1863), σσ. 222-223.

4. Μέρτζιος, ἔ.ἀ., σσ. 27-28.

χνάμε πώς πρὶν ἀκόμα γίνει πατριάρχης Ἀλεξανδρείας εἶχε γράψει «Ἐγὼ τοίνυν πολλὰ πέπονθα,... διὰ τὸ μὴ συμφέρεσθαι ταῖς τῶν ὁμοσχημῶν παραφοραῖς, καὶ διὰ τὸ ἀναφανδὸν κηρύττειν τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου...».¹

Ἐλισάβετ Ἀ. Ζαχαριάδου

1. Legrand, ἔ.ἀ., σ. 79.